

Beste mensen allemaal, geïnteresseerd in dit heel boeiende project, “de rechtsstaatreporters”,
van harte welkom, jullie zijn met velen!

Ik dank onder meer voor hun aanwezigheid de minister die graag wou langskomen, maar ook Hilde Melotte, de voorzitter van de HRJ en Ria Mortier, de procureur-generaal van het Hof van Cassatie, die zo dadelijk het woord zal nemen.

Ik loop al enkele jaren mee in justitie en nam deel aan menige organisatie maar toen we maar mails bleven krijgen van steeds meer mensen die heel graag aanwezig wilden zijn op de presentatie vandaag, dan schrok ik toch wel even, want dergelijke, grote interesse, zowel van binnen justitie als vanwege de media, heb ik maar zelden meegemaakt, en al zeker niet voor een nieuw, positief initiatief.

Ik schrok want, er was het praktische aspect, krijgen we al die mensen daar binnen? Maar net blijkt, dank aan Nicole Van de Vyver en haar hele ploeg om dit alles praktisch in goede banen te leiden.

Maar ook, waarom is er plots een dergelijk grote interesse? Vermoedelijk komen heel wat zaken samen. Vele mensen maken zich, terecht, zorgen over de rechtsstaat en zijn blij met elk initiatief ter zake. Maar ook: we trachten wel meer en proactiever te communiceren vanuit justitie, maar laat ons eerlijk zijn: we bereiken heel weinig jongeren, we spreken hun taal niet en vinden moeilijk aansluiting. Tegelijk merken we dat jongeren niet echt weten waarom de rechtsstaat belangrijk zou kunnen zijn, laat staan wat die op zich inhoudt. Dus opnieuw, laat maar komen, initiatieven richting jongeren. Maar tenslotte is er ook de vaststelling dat we allerlei associëren met jongeren, maar niet direct de rechtsstaat... dus dat kan wel interessant zijn, en: jullie hebben gelijk. Ik kan het jullie bevestigen, het doet zoveel plezier om deze 8 jonge mensen zich zo enthousiast te zien engageren voor de rechtsstaat, voor democratie, kennis en debat rond justitie, enz.

Want als jullie iets moeten meenemen van deze ochtend, en, oprecht dank voor jullie tijd in deze voor iedereen drukke tijden, dan toch zeker dat goed gevoel en dat gevoel van hoop omdat jullie zullen vaststellen dat het heel bekwame en sympathieke jongeren zijn die met zoveel enthousiasme rechtsstaatreporter willen zijn. Wat dat is, hoe dat gaat gaan, wie zij zijn, enz., dat laat ik aan hen. Ik geef enkel een korte inleiding als voorzitter van de vzw 400 en zo hoort het ook, want, dit is hun project, zij zijn de rechtsstaatreporters en wij vanuit de vzw 400, die ook de dag van de rechtsstaat organiseren, zijn heel blij dat we dit hebben kunnen mogelijk maken, ik dank ook onze stuurgroep om hier helemaal in mee te gaan, maar nu is het aan hen en daar hebben zij ook alle vrijheid toe. Ik kijk daarbij uit naar de toelichtingen inzake justitie en de rechtsstaat die ze gaan brengen, maar zeker evenzeer naar de spiegel die ze justitie en de maatschappij af en toe zullen voorhouden. Ik ben er zeker van dat we er allemaal gaan kunnen van leren.

Heel kort de achtergrond van dit project, en van een tweede, ook heel mooi project, dat eveneens ten volle deze week loopt.

We organiseerden met de vzw 400 eertijds in Mechelen een stadsfestival over recht, en in dat kader hebben we over het hele land en zelfs er buiten rondetafels georganiseerd met mensen van buiten en binnen justitie en hebben we nagedacht over een visie voor justitie. Dat leidde tot het “groenboek” met een aantal aanbevelingen waarvan er één luidde: verdedig de rechtsstaat. We hebben met de vzw die handschoen opgenomen, en informeren, debatteren, sensibiliseren over de rechtsstaat en organiseren sedertdien met jaarlijks de dag van de rechtsstaat. In dat kader organiseerden we ook lezingen en debatten voor jongeren in Mechelen, maar we stelden vast dat we

wel heel veel dagen zouden moeten organiseren om een groot bereik te krijgen, én dat we gewoon niet de taal van de jongeren spreken en hen misschien wel even, maar niet meer echt bereikten.

Hieruit groeiden twee projecten.

Vooreerst de week van de rechtsstaat, jullie weten het waarschijnlijk niet, maar dat is deze week. Wie zou er zeker een ambassadeur van de RS moeten zijn? We dachten: elke jurist. Vandaar, denkende aan jongeren, focussen we op rechtenstudenten, en op studenten rechtspraktijk. De rechtsstaat moet in hun curriculum meer zijn dan een theoretisch hoofdstuk, ze moeten die rechtsstaat beleven en vatten, het essentiële belang er van zien voor iedereen die aan recht doet in een maatschappij, en dit alles ook uitdragen. Tegelijk zijn jongeren de beste ambassadeurs richting andere jongeren.

Vandaar: we laten studenten recht les geven en in debat gaan met middelbare school leerlingen over de rechtsstaat. Wat werkt er beter dan een enthousiaste jongere die tijd vrij maakt om de rechtsstaat te gaan overbrengen bij andere jongeren?

We sturen hen niet zomaar op pad: er werd door prof Patricia Popelier van de UA samen met haar studenten grondwettelijk recht een lespakket ontwikkeld dat ze kunnen gebruiken.

We hadden verder het geluk dat de HRJ dit project omarmde en er veel mogelijkheden in zag. Het is door hun steun dat we vlot konden schakelen. Heel wat scholen toonden zich geïnteresseerd, en nog meer studenten wilden enthousiast mee doen. Dank aan voorzitter Hilde Melotte en administrateur Veerle Vertongen van de Hvj. We bereiken aldus 74 scholen voor 99 lesopdrachten opgenomen door 110 studenten, of alles samen zo een 1500 leerlingen, waarbij het duidelijk is dat wanneer we volgend jaar meer tijd hebben om dit op te starten, dit een nog veel hogere vlucht zal kennen en we aldus onder jongeren het thema echt gaan doen leven, door studenten die voor de rechtsstaat naar de scholen trekken.

We hopen dat ze dan in de klassen meteen ook verwijzen naar het tweede project, de rechtsstaatreporters, beide kunnen elkaar versterken. Het project zal dadelijk verder worden toegelicht maar het idee gaat terug op een Zwitserse universiteitsmedewerkster die met een aantal jongeren heel actief werd op social media om tegenwind te geven aan polariserende stellingen, foute aannames en dergelijke meer. Het bleek uiteindelijk dat ze het debat op de social media wel degelijk hadden weten bij te sturen.

We wilden haar naar hier halen voor onze dag, maar tegelijk dachten we: waarom starten we iets dergelijks niet over de rechtsstaat en justitie? Men kan vragen dat hoven en rechtbanken actief zijn op social media, maar welke jongeren zouden hen gaan volgen? Hoe gaan zij content maken die jongeren aanspreekt? En tegelijk zagen we dat soms volstrekt verkeerde info circuleerde, waar niemand tegen in ging, en dat extremen zonder meer konden gepropageerd worden en dit alles vaak de enige informatiebron van jongeren was.

Wie is er het meest geloofwaardig voor jongeren? Wie spreekt hun taal? Wie weet de social media het best te doorgronden? Enz. Telkens was er hetzelfde antwoord: de jongeren zelf. Dus gingen we op pad en lieten we circuleren dat we iets dergelijks wilden opstarten, wat snel leidde tot een groepje gemotiveerde jongeren. We wilden niet enkel rechtenstudenten, maar ook studenten met een achtergrond van journalistiek en ook studenten rechtspraktijk. Voor dit laatste kregen we de steun van An Katrien Van Rensbergen van de Karel de Grote Hogeschool waarvoor dank.

Ik zou over dit super boeiende project nog lang kunnen praten, maar, zoals gezegd, we hebben met de vzw 400 een boompje geplant, we hebben het water gegeven, maar nu is het aan hen en ook het

project is helemaal van hen, ze vullen het verder helemaal naar hun voorkeuren en inzichten in. Ik ben heel blij dat zij bij deze opstart begeleid en ondersteund werden door de attaché communicatie van het ressort, Luc De Cleir, die dat super professioneel en gedreven deed, grote dank Luc!

Tenslotte, het belangrijkste, heel veel succes en grote dank aan deze 8 jonge mensen, JanThomas, Louise, Jari, Lennert, Quinten, Aline, Yousra en Silke.

Ze doen dit allemaal naast hun studie of eerste job.

Ik zag jullie bezig deze de zomer in het via via café in Mechelen en was overtuigd, dit komt goed. Ik zag jullie vorige week maandag, beste mensen het was 11 november, ook een vrije dag voor hen, maar zij waren hier een hele dag heel enthousiast en gedreven aan het werk. Filmpjes maken, discussiëren,... wat een prachtig jeugdig geweld rond de rechtsstaat was dat.

Het doet veel plezier om jullie te zien uitvliegen vandaag, ik heb jullie intussen leren kennen en heb er vertrouwen in. Ieder op zijn manier draagt heel wat bij en stuk voor stuk zijn jullie knappe, veelbelovende persoonlijkheden.

De rechtsstaat kan zeker wat steun gebruiken, en al helemaal bij jongeren. Laat jullie kennen, informeer, sensibiliseer, maar wees ook kritisch, zeker niet alles gaat goed en jongeren zien vaak scherper wat er beter kan.

Maar zet je ook schrap, want mogelijk zullen jullie niet altijd de meest populaire visie verkondigen en we weten, het gaat er soms hard aan toe op social media.

Maar vooral, hou vol want de rechtsstaat heeft een initiatief als dit absoluut nodig!

Bart Willocx

Mijnheer de minister, geachte dames en heren, beste collega's, maar natuurlijk in het bijzonder beste rechtsstaatreporters!

Toen ik recent, via een mail van Jari Vermeulen, kennis nam van het initiatief dat vandaag wordt gelanceerd, speet het mij oprecht dat ik op zijn vraag om hier aanwezig te zijn niet kon ingaan wegens andere professionele verplichtingen. De enthousiaste spontane inzet van jongeren in het rechtsstaatdebat is immers een originele invalshoek die niet enkel grote waardering maar ook steun en aanmoediging verdient. Mijn aanvankelijk negatief antwoord aan hem bleef bij mij dan ook wat knagen en na een hernieuwde vraag heb ik mijn agenda omgegooid en de leden van het directiecomité van het Hof van Cassatie kunnen overtuigen om de vergadering die op dit uur ingepland stond te verplaatsen tot kort na de middag, wat mij alsnog de mogelijkheid geeft om jullie even toe te spreken.

* * *

Dat ik hier vandaag graag persoonlijk aanwezig wou zijn heeft te maken met een doorleefd engagement voor een goed werkende Justitie. En mijn lange, maar ook boeiende en afwisselende loopbaan binnen de Belgische Justitie heeft me overvloedig aangetoond dat ik met dit engagement absoluut niet alleen sta. Justitie telt heel veel betrokken magistraten en medewerkers waarvan er - niet verwonderlijk - ook vandaag heel wat aanwezig zijn, waarvoor mijn oprechte dank.

Dat is uiteraard fijn, dat is aangenaam, maar dat is in de eerste plaats vooral ook noodzakelijk.

Want als Justitie zijn maatschappelijke opdracht optimaal wil invullen heeft het geëngageerde mensen nodig. Mensen die hun functie niet zien als *nine to five job* of als machtspositie die hen het vanzelfsprekend recht geeft om te oordelen over anderen, maar mensen die hun functie zien als een dienstverlenende opdracht waarbij zij in het belang van de rechtszoekende én van de maatschappij zoeken naar - zeer zeker- juridische degelijke en correcte antwoorden op de rechtsvragen die hen worden voorgelegd, maar tegelijk ook naar feitelijk goede en duurzame antwoorden op de conflicten die vaak het juridisch geschil doorkruisen of er achter schuil gaan.

Tegelijk mag de opdracht van Justitie niet tot dit dienstverlenend aspect verengd worden. Justitie is immers veel meer dan dienstverlening. Het werk van magistraten geeft immers ook vorm aan rechtspraak die uitgaat van de rechterlijke macht als staatsmacht, die een ordenende taak heeft in de samenleving en burgers beschermt tegen willekeur of tegen om het even welke aantasting van hun integriteit.

Het is dan ook de moeilijke en delicate opdracht van alle magistraten en medewerkers om in hun dagelijks werk dit evenwicht tussen maatschappelijke dienstverlening en rechtsstatelijke verantwoordelijkheid te bewaken en zo mee te bouwen aan een stabiele en legitieme rechterlijke macht als essentiële pijler van de rechtsstaat. Dat evenwicht zal voor iedereen anders zijn. Voor feitenrechters in eerste aanleg en voor nabijheidsrechters, zoals vrederechters en familierechters, waar zaken in de overgrote meerderheid van de gevallen gaan over betwiste feiten en veel minder over betwist recht, zal het dienstverlenend aspect domineren, terwijl de magistraten in hoger beroep en in het Hof van Cassatie in toenemende mate ook die rechtsvormende rol zullen opnemen.

Maar in alle gevallen zal de houding die de magistraat aanneemt in zijn persoonlijk contact met de burger, de taal die de rechter hanteert in zijn vonnis of arrest en de mate waarin hij - ook in zijn rechtssprekende taak -voeling behoudt met de noden van de maatschappij, sterk medebepalend zijn voor het vertrouwen dat burgers stellen in Justitie. De magistraat is op dat moment immers hét gezicht van Justitie en als pars pro toto zal zijn positieve of negatieve houding afstralen op de gehele Justitie als instelling. Een doorleefd engagement met een professionele grondhouding, een scherp bewustzijn over die maatschappelijke rol, en een volgehouden wil om het werk zo goed mogelijk te doen zijn daarom noodzakelijk, niet enkel in het belang van de individuele rechtszoekende, maar ook in het belang van Justitie en van de rechtsstaat zelf.

* * *

Vertrouwen heeft dus in de kern te maken met “Betrokkenheid” en “Competentie”. En binnen Justitie werken we daar hard aan, zowel bij de selectie van magistraten als bij de toepassing ervan in ons dagelijks werk. We hebben ook al een hele weg afgelegd om dit op een

transparante wijze te communiceren en alle dank gaat hiervoor naar woordvoerders, persmagistraten en persattachés die zich dagelijks inzetten om het vaak juridisch moeilijke en het feitelijk complexe toch verstaanbaar uit te leggen.

Hoe komt het dan toch dat onze gezamenlijke, volgehouden inzet geen evenredig vertrouwen van de burger reflecteert. Want dat dit zo is blijkt andermaal uit de Justitiebarometer die dit jaar opnieuw tot stand kwam dankzij de Hoge Raad voor de Justitie. De HRJ die trouwens ook bij de organisatie van deze Week van de Rechtsstaat opnieuw een voortrekkersrol speelt. Over een tijdspanne van meer dan 20 jaar stellen die barometers telkens opnieuw vast dat de samenleving niet overloopt van vertrouwen in Justitie, dat dit gebrek aan vertrouwen persisteert, dat het zelfs met de jaren stijgt en dat ook andere instellingen en gezagsdragers met hetzelfde gebrek aan vertrouwen kampen. En dat is op het eerste zicht verwonderlijk.

Want, net zoals de ons omringende landen scoort België hoog op de *Rule of Law-index*. Naar formele maatstaven bestaat in België immers een degelijke rechtsstaat, die voorziet in tal van rechten en regels, en die, om die rechten te waarborgen, institutioneel goed ineens zit. De fundamentele rechtsstatelijke waarden worden door geen van de staatsmachten genegeerd en een directe publieke tegenmacht via breed maatschappelijk protest, met een roep tot grootscheepse constitutionele hervorming van de staatsmachten, blijft bij ons uit.

Ook volgens het *World Happiness Report*, waarin gepeild wordt naar het geluksgevoel van de inwoners van meer dan 150 landen, scoort België niet zo slecht. De basisvoorwaarden voor een gelukkig leven zijn immers ruimschoots aanwezig: er is goed en toegankelijk onderwijs voorhanden, hetzelfde kan worden gezegd van de gezondheidszorg, Belgen beschikken over een relatief hoog inkomen, een lange levensduur, er heerst al decennia geen oorlog, er is geen sprake van destabiliserende corruptie, we hebben voldoende voedsel, ... en dus – zo zou je toch denken- hebben we toch alle redenen om ons vol vertrouwen, behaaglijk en beschermd te voelen?

En toch is dat er vertrouwen er niet of toch niet voldoende. Niet in Justitie, blijkbaar ook niet in de twee andere rechtsstatelijke pijlers en dus niet in het concept van de rechtsstaat zelf.

Misschien heeft dit te maken met een soort verontrustende vanzelfsprekendheid. Met de houding dat de verzorgingsstaat én de rechtsstaat er nu eenmaal zijn, dat ze al decennia de basisvoorwaarden voor orde, stabiliteit en geluk garanderen en dat dit dus wel altijd zo zal blijven. Die houding is verontrustend omdat het kan gepaard gaan met of kan leiden tot een gebrek aan besef over de waarde ervan. En dit gebrek aan relevantie kan op zijn beurt leiden tot een grotere aantrekkingskracht voor alternatieven die op het eerste zicht gemakkelijker en eenvoudiger zijn. Indien dit ertoe leidt dat in een democratische rechtsstaat het concept "rechtsstaat" als weinig sexy, maar eerder overbodig of belemmerend model plaats moet ruimen voor het meer populaire concept "democratie", is dit niet zonder gevaar.

Een Rechtsstaat, met zijn kader van ethische normen, regels, garanties en evenwichten, is de drager van onze vrijheid, de waarborg voor onze fundamentele rechten en onze bescherming tegen willekeur. En daarom is een rechtsstaat geenszins synoniem voor een "democratie". Hoewel ook een "democratie" zeer zeker waarden en normen in zich kan dragen is de ene democratie immers de andere niet. De internationale geschiedenis leert ons toch bij herhaling dat langs democratische weg regels kunnen tot stand komen die totaal haaks staan op de fundamenten van een rechtsstaat?

Wanneer mensen zich te weinig bewust zijn van de waarde van de principes van de rechtsstaat en de pijlers, de palen waarop onze rechtsstaat rust in hun ogen eerder "hinderpalen" worden, dreigt de rechtsstaat zelf af te brokkelen.

Het is immers pas als een grote meerderheid van de bevolking de fundamenten van de rechtsstaat deelt, wanneer de waarde ervan openlijk wordt erkend en wanneer men ook openlijk bereid is het belang ervan te blijven verdedigen dat die fundamenten kunnen standhouden. Het mag duidelijk zijn dat het louter bestaan van staatsmachten, van instellingen, het loutere feit dat ze ingeschreven zijn in de Grondwet en dat hun werking steunt op wettelijke regels, dit op zich helemaal niet garandeert. Die formele regels en instituties leveren immers enkel formele waarborgen op, die niets waard zijn wanneer zij niet gepaard gaan met een gedragen en doorleefde innerlijke overtuiging over de

betekenis ervan, noch als de bereidheid ontbreekt om naar die principes te handelen en dat ook daadwerkelijk te doen.

Wanneer we dus vertrouwen in de instellingen en in de rechtsstaat willen verkrijgen zullen we fors moeten inzetten op een “rechtsstaatcultuur”. Die cultuur moet zeker bestaan tussen de pijlers van de rechtsstaat die het voorbeeld moeten geven door ten aanzien van elkaar respect en vertrouwen te tonen, een wederzijdse openheid voor elkaars positie, en een constructieve houding ten opzichte van elkaar werking. Als de pijlers er immers zelf niet in geloven waarom zouden de burgers dit dan wel doen.

Maar ook wij allen moeten meewerken aan die rechtsstaatcultuur.

Wat Justitie betreft moeten we in het ABC van vertrouwen niet alleen verder blijven inzetten op de B van “Betrokkenheid” en op de C van “Competentie”. Die volstaan, zoals blijkt, duidelijk niet. We zullen ook moeten investeren in de A. De A die staat voor “Authenticiteit” wat heeft te maken met de boodschap die we als Justitie willen uitstralen, met de waarden waarvoor onze organisatie staat. Weten wij eigenlijk welke Justitie we willen zijn? Welke plaats en vorm Justitie volgens ons moet innemen in de samenleving? Is het duidelijk wat mensen van ons mogen verwachten en wat niet? Laten we dit bepalen door anderen of zijn we bereid hier samen over na te denken en zelf met een constructief aanbod te komen?

En hetzelfde kan gezegd van de rechtsstaat. Wat houdt dat veelomvattend begrip eigenlijk in? Is dit voor iedereen klaar en eenduidig? Wat is de waarde ervan? Waarom hebben we die nodig? En waarom verdient de verdediging er van zoveel inzet?

Uiteraard kunnen we die boodschap als rechterlijke macht, als pijler van de rechtsstaat zelf verkondigen. Maar eigenlijk kan dit nooit enkel de verantwoordelijkheid van de pijlers zelf zijn. Omdat de rechtsstaat er niet is voor de pijlers maar voor de bevolking, voor de burgers. De verdediging ervan moet dus ook rusten op de burgers, op de media, op mensen die weliswaar niet onmiddellijk betrokken zijn bij de werking van die instellingen, maar die er wel het groot maatschappelijk belang van inzien.

Het is dus onze gezamenlijke verantwoordelijkheid om mensen niet te laten afhaken, maar hen voldoende betrokken te houden, en hen te doen blijven geloven dat het belang van de instellingen wel degelijk groot is. Want als we er allen samen niet in slagen om onze medeburgers te overtuigen, te bereiken of te begrijpen, zal het persisterend gebrek aan vertrouwen dat wordt vastgesteld uiteindelijk vervellen tot hardnekkig onbegrip. Dan dreigt de rechtsstaat niet ten onder gaan als gevolg van openlijke, brutale terroristische aanvallen, maar zal die op sluimerende wijze, net zoals door bijtend zuur of betonrot, van binnenuit aangetast te worden. Maar in beide gevallen zullen de gevolgen even erg zijn.

* * *

In publicaties over het belang van de rechtsstaat wordt vaak als boutade herhaald dat “De rechtsstaat geen rustig bezit is”; Hiermee wordt in de essentie bedoeld wat ik hier heb willen meegeven, namelijk dat het feit dat we kunnen leven in een rechtsstaat enorm waardevol is maar geenszins vanzelfsprekend en dat niets garandeert dat iets wat al decennialang verworven is, niet ook in een razendsnel tempo kan afbrokkelen.

Streven naar een meer “rustig bezit” is nu niet iets dat ik onmiddellijk zou associëren met wat jongeren ambiëren, laat staan met wat zij aantrekkelijk vinden. Dat zij zich toch spontaan en enthousiast willen inzetten voor het versterken van het vertrouwen in de rechtsstaat en dus het wegnemen van onrust, is dan ook van onschatbare waarde.

Jongeren zijn immers met hun eigen aanpak en inzichten en via hun eigen taal en communicatiemiddelen maar ook net omdat ze jong zijn, veel beter in staat de aandacht voor maatschappelijk belangrijke thema's, die hen aan het hart gaan, over te brengen op hun generatiegenoten. Zij kunnen hun stem gebruiken om er bij hun generatiegenoten voor te pleiten dat maatschappelijke pijlers niet afbrokkelen of gesloopt worden maar dat bewustzijn moet worden gecreëerd over hun waarde. Zo zal ook bij volgende generaties bereidheid blijven bestaan om de pijlers niet enkel te behouden maar ze ook op te frissen, te renoveren en ze te bevrijden van betonrot of bijtend zuur. Zo dragen jongeren bij aan transformatieve verandering en laten zij toe dat deze pijlers tegelijk honkvast verankerd blijven in de

maatschappij maar zij toch meebewegen met de samenleving en
aanvaardbaar blijven voor de toekomstige generaties.

Beste rechtsstaatreporters, jullie zijn bereid om zich hiervoor te
engageren. Jullie hulp en jullie sterk, overtuigend en effectief
engagement is broodnodig en meer dan welkom. En dat is uiteindelijk de
voornaamste reden waarom ik hier vandaag persoonlijk aanwezig wou
zijn : om jullie aan te moedigen, jullie veel succes te wensen en jullie
vooral hartelijk te danken voor jullie burgerzin en de constructieve en
positieve vibe die ermee gepaard gaat. Ik wens oprecht dat dit
enthousiasme aanstekelijk werkt en bijdraagt aan een nieuw
maatschappelijk elan waar wij allen wel bij varen.

Antwerpen, 18 november 2024

Ria Mortier

Procureur-generaal bij het Hof van Cassatie